

Petje, umetnost in pedagoško delo v času medsebojne distance – pripoved o izkušnji

Dr. David Bandelj

Državni tehnični zavod Jurij Vega Gorica,
Viale Puccini, 14, 34170 Gorizia, Italija

dbandelj@yahoo.it

Enaindvajsetega februarja lani sem zadnjič stopil na oder z zborom. Dve skladbi, s katerima smo v sicer daljšem, predpušno uglašnem nastopu zaznamovali spomin na Silvana Kerševana, bivšega ravnatelja SCGV Emil Komel. Potem nič več. Nihče si ne bi nikdar mislil, da bo sledila dolga pavza, tako dolga, kakršne še ni bilo.

V nobenem poletnem času nismo toliko mirovali.

Istega dne – bil je petek – sem zadnjič stopil v razred ...

Letošnji koronačas je bil za prostor, v katerem delujem, posebno strog. Italija je bila namreč zgodaj potisnjena v preventivno karanteno, kmalu se je tudi zahodna meja na vrat na nos zaprla, ostali smo omejeni na petsto metrov radija okrog domače hiše, razen v izrednih primerih. V takem vzdušju je bilo treba iskati najbolj izvirne rešitve, kar jih niso institucije, v katerih delujem, že same po sebi poskušale uresničiti. Tako sem moral na treh področjih svojega dela spremeniti navade in vklopiti »način na daljavo«, kar se je po eni strani pokazalo kot posebna zanimivost, po drugi pa kot nikakor preprosta rešitev.

V šolstvu smo se po tednu dni iskanja lotili predavanja, lekcij in srečanj na daljavo. Kmalu je k takemu načinu dela pristopil še zbor; v funkciji ustvarjalca poezije pa sem tudi sam začel proces samorefleksije o

učinku in smislu dela na daljavo. Iz teh izkušenj, ki so se nabrale v tem štirimesečnem času, se rojeva tale zapis.

Virtualni razred

Najprej bi rad poudaril, da noben način pouka na daljavo nikakor ne more primerno nadomestiti pouka v živo. Kar smo opravili v tem času (v Italiji se v šolske klopi ni od februarja vrnil nihče!), je bilo le skromen približek in daljni nadomestek pedagoškega dela.

Na šoli, na kateri poučujem letos, smo se odločili za uporabo platforme Google Meet, ki ponuja sicer dobro možnost povezovanja posameznikov in seveda tudi primeren način delitve materiala. Ker sem po naravi oseba, ki se z digitalizacijo ne ukvarjam preveč rad, sem sprejel kot prijetno novost tudi ta način dela, z napačno predpostavko, da ne bo trajal dolgo, a s trdno odločitvijo, da moja naloga ni izobraževati dijake v različnih načinih in modusih pouka na daljavo, temveč jim v danih pogojih omogočiti čim večjo možnost izobrazbe, ki jo sicer razumem zelo široko. Ker poučujem slovenski jezik in književnost (kar v višjih razredih enačimo s poukom literarne zgodovine) ter zgodovino, je razumljivo, da objektivne težave niso manjkale. Predavanja, na katerih bi razlagal

snov, so popolnoma izgubila osebno komponento, od tona glasu mimo problematiziranja danih tem vse do dialoškega načina pouka, ki mi je ljub in za katerega sem sveto prepričan, da je eden izmed tistih pristopov, ki omogoča aktivno participacijo dijakov in sočasno dobro pripravo učiteljev. Ko se ob različnih besedilih slovenske književnosti podajaš v interpretacijske vode, ki niso sicer tako strogo učbeniške, temveč bolj doživljajske, je zaslon dejansko zelo velika ovira. Treba je namreč upoštevati dejstvo, da je nanj istočasno povezanih kakih deset do petnajst dijakov (razredi višjih šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji štejejo približno toliko dijakov), ki nimajo vsi dobre povezave, nekateri tudi ne premorejo kamere, tako da so povečini zaradi lažjega poteka lekcije izklapljali kamere in mikrofone. To pa je nujno privedlo do izključne enostranske izmenjave informacij, kar je v nasprotju s pedagoškimi prijemi, kakor jih sam razumem. Dialog je za mojo filozofijo poučevanja bistven, saj omogoča dijakom, da se preizkusijo, povprašajo in tudi izzivajo, meni kot učitelju pa, da se poglobljam, postavljam pod vprašaj stvarnost, o kateri govorim, aktualiziram in predvsem omogočam, da ob književnosti spregovorijo o lastnih čustvih, ob zgodovini pa lahko razumejo vzroke in posledice sodobnosti. Govoriti in razlagati brez intervencij, kakršnih sem vajen v razredu, je okrnilo učinkovitost prostora izmenjevanja znanj in kompetenc. V razredu je za to lažje ustvarjati pogoje, predvsem pa imam tam možnost, da z obrazno in telesno mimiko, spodbujanjem in vprašanji pridobim njihovo pozornost na aktiven način, kar je dejansko prek zaslona nemogoče. Tudi tipi preverjanj, od pisnega do ustnega, so izgledali nekoliko ... nadrealistični. Ob tem je treba upoštevati možnost, da je za posamezno ikono potencialno skrit dijak, ki dejansko ne posluša ali počne kar koli drugega, v vsakem primeru pa ni tako pri stvari, kakor če bi prisostvoval pouku v razredu. Ni zanemarljivo niti dejstvo, da je tak tip pouka potekal cele tri mesece in pri vseh predmetih šolskega kurikula. Preživljanje ur pred računalnikom je za dijaka bolj naporno kakor poslušati različne učitelje v teku enega dopoldneva.

Rezultat vsega? Pouk ni bil izgubljen, znanje je potovalo, vendar samo v eno smer, vprašanje je, koliko se je uspelo poleči v utrujene in zdolgočasene ume. Največ škode je utrpel odnos, kajti njegovo negovanje na daljavo je bilo v tem smislu težko. Skozi oči vidiš stisko, ne-

razumljenost, nerazumljivost, navdušenje, notranji mir. Skozi zaslon ne. In to dimenzijo odnosa učitelj učenec sem na daljavo najbolj pogrešal.

Virtualna pevska soba

Zborovski pevci smo zaradi specifične svojih srečevanj tista kategorija, ki je v tem času največ izgubila. Veliko zborov je na vrat na nos prenehalo z aktivnostmi, tisti, ki smo se odločili, da kljub vsemu nadaljujemo na daljavo, smo bili prisiljeni v kruto soočenje z dejstvom, da nobena spletna platforma ne bo omogočila skupnega petja, kvintesence našega dela. Treba je bilo torej celoto popolnoma reorganizirati. Tedensko smo se srečevali na platformi Zoom. Z obema zboroma, ki ju vodim, smo se odločili za različne tipe dela. Otroški zbor Emil Komel, ki šteje slabih dvajset članov med šestim in desetim letom starosti, se je odzval v majhnem številu. Verjamem, da je spletni pouk za otroke dodatna obremenitev, sami pa koncentracije na daljavo niso tako sposobni kot odrasli. Zato sem se pred njimi usedel h klavirju in jim igral spremljavo ali jih učil posamezno skladbo, ki so jo oni – seveda ob izključenih mikrofoni – prepevali sami. Včasih mi je uspelo ob pomoči svojih dveh hčerk, ki sta ob meni peli v živo, da sem prisluhnil, kako jim gre posamezno.

Kot vsaka performativna umetnost potrebuje tudi petje stalno vajo, če gre za skupinsko dejavnost, pa je toliko bolj pomembno, da ima redno kadenco.

Uspeli smo obdržati minimalno raven forme, tudi bleščeče oči malih pevčev in pevcev po koncu vaj so me navdale z upanjem, da je treba nadaljevati. Petje se je zaprlo med domače štiri stene, vendar je odmevalo skozi zaslon. Uspeli smo se naučiti tudi nekatere pesmi na daljavo, o učinkovitosti dela pa bom lahko sodil šele v trenutku, ko se bomo srečali v živo.

Pouk ni bil izgubljen, znanje je potovalo, vendar samo v eno smer, vprašanje je, koliko se je uspelo poleči v utrujene in zdolgočasene ume. Največ škode je utrpel odnos, kajti njegovo negovanje na daljavo je bilo v tem smislu težko.

Z Mešanim mladinskim zborom Emil Komel, skupini dobrih tridesetih mladih od šestnajstega do dvaindvajsetega leta, s katerim zadnjih šest let vztrajno omogočamo drug drugemu kakovostno glasbeno rast, skupino, ki jo imam v svojem življenju za izjemno dragocen dar in edinstveno glasbenoumetniško in vzgojno priložnost in ki jo odlikuje velika predanost pevk in pevcev, je bilo naravno, da smo svoje delovanje poskusili usmeriti v konstruktivnost. Tudi zaradi sistemskega onemogočanja skupnega prepevanja je bilo pri taki starosti treba drugače nastaviti delo. Odraščajoča mladina je bolj dovzetna in večša spletnih vragolij, zato je tudi meni pomenilo izziv, da tedenske vaje spremenim v zanimiva srečanja, na katerih bi sicer umanjalo bistvo zborovskega petja: medsebojno poslušanje, ustvarjanje harmonij, iskanje skupne zvočnosti, barve ipd.

Tako sem nastavljal vaje na različne načine. Veliko je bilo srečanj, ko smo pri posamezni sekciji uspeli dodobra analizirati posamezno skladbo. Ta tip dela pri rednih vajah po navadi umanjka, opravi ga dirigent sam doma, v predpripravi. Dragoceno pa je, da tudi posamezni zborovski pevec, ki je povprečno dobro izobražen tudi na glasbenem področju, uspe zajeti v svojo pevsko malho osnove analize, harmonije in vodenja glasov.

Nadalje sem od svojih pevcev zahteval tudi določeno povratno informacijo, ko sem jih prosil, naj posamezno posamezne glasovne linije skladb in mi jih pošljejo. To so bili posebno lepi trenutki, ko sem lahko posvetil svojo pozornost glasu posameznega pevca/pevke, kar na vaji težko počnem. V najhujšem času karantene je to pomenilo tudi bližnje srečanje z vsakim izmed njih, kajti pevci s(m)o predvsem »glasovi, ki izražajo«, zato je

bilo poslušanje vsakega pevca ali pevke globlje iskanje njegovih izraznih nians, kar sem doživljal kot globlji dvogovor glasu in ušes. Poleg tega je bilo to za večino pevcev posebno težak podvig, saj so morali spoznati ali poglobiti odnos z lastnim glasom in ga poslušati v posnetku, kar ga dela različnega od glasu v živo. Vse to je bilo zelo emblematično v času, ko v živo nismo smeli

početi tako rekoč ničesar. V tem obdobju se je torej namesto kolektivne zavesti zbora začela konstruirati individualna zavest pevca. V tem nam je priskočila na pomoč tudi naša vokalistka Nina Kompare Volasko, ki je večkrat vodila vaje na daljavo, pri čemer se je moral vsak pevec sam s sabo soočati z zavestjo lastnega glasu v tehničnem pogledu.

Vsi skupaj pa smo se povezali ob srečanjih, ki so vključevala goste. Tako sem v našo virtualno pevsko sobo povabil skladatelje, katerih dela izvajamo, da so v pogovoru z nami razložili svoje pojmovanje in vzgibe, ki so jih pripeljali do ustvarjanja, kar je pevkam in pevcem odprlo še eno dimenzijo o skladbi. Tako so bili z nami Lorenzo Donati, Roberto Brisotto in Andrej Makor. Prav tako smo v gosteh imeli kolegico zborovodkinjo Camillo Di Lorenzo, ki je psihologinja in je s pevci razprla globlji pogovor o odnosu do lastnega glasu.

Iz praktičnega vidika je za tako številen zbor težko upravljati vaje na daljavo, zato smo iskali možnosti, da bi delali po skupinah. Ker se ukvarjamo tudi z večzborjem, smo lahko vaje imeli po posameznih zborih. Preizkusili smo tudi prakso prepevanja ob posnetku, ki se zelo približuje konceptu t. i. virtualnih zborov, ki so polnili splet v zadnjih mesecih. Ob tem velja spregovoriti o tej spletni modi, saj smo soudeleženi v vseitalijanskem projektu, pri katerem je posamezni skladatelj zapisal novo skladbo, ki jo bodo zbori naštudirali in zapeli oz. posneli na način »virtual choir«, in tako ustvaril virtualno revijo, ki bo na sporedu septembra, kar je pomembno novost, saj ne gre za iskanje načinov petja, ki so le poskus približevanja realnosti, ampak za skladateljevo iskanje novega izraznega sredstva, nekako po modelu, ki ga je začel Eric Whitacre.

Obenem je bil ta čas priložnost za delo na spletnih promocijskih kanalih. Tako smo utrdili svoje objave na socialnih omrežjih, poskrbeli za tedensko osveščanje sledilcev, dali pozornost vsakemu članu zbora, se povezali z drugimi zbori na svetovnem spletu prek izzivov in *hashtagov*, odprli svoj YouTube kanal in uredili arhiv.

V vsem tem času smo torej uspeli razširiti svojo mrežo odnosov, poiskati alternativne načine študija partitur, ki so po navadi zamudna dejavnost, pevci in pevke so spoznali svet, ki sega onkraj meja njihovih domov, kljub temu da so bili dejansko zaprti v njih.

Kot vsaka performativna umetnost potrebuje tudi petje stalno vajo, če gre za skupinsko dejavnost, pa je toliko bolj pomembno, da ima redno kadenco.

Celotna štirimesečna zgodba se je končala na prvih vajah v živo šestindvajsetega junija, na katerih se je poznala odsotnost kolektivne zavesti. Vsak izmed pevcev je na primerni razdalji drug od drugega pazil predvsem nase in na svojo zvočno emisijo, ni pa bilo več ozaveščenosti o skupnem zvoku, barvi ali harmonski čistosti.

Po vsem tem času individualnega dela je umanjkala skrb za skupnost. Globoko upam, da jo bodo vaje, ki nas sedaj čakajo, ponovno obudile. Je to morda distopična prihodnost, ki nas čaka po koronačasu?

Virtualni performans

Kot ustvarjalcu se mi je minulo obdobje izkazalo za izjemno plodovito, saj je omogočalo večjo refleksijo o danostih in možnostih sodobnosti in prihodnosti. Zaradi večje količine časa, ki nam je bil naenkrat podarjen, sem imel možnost jemati si veliko trenutkov za pisanje, kar se v vsakdanji hektiki ne dogaja pogosto, pravzaprav nikdar. Meseci karantene so se izkazali za pravi ustvarjalni blagoslov, kar je bila morda ena najbolj pozitivnih plati pandemičnega časa. Tega so se zavedali mnogi drugi kolegi literarni ustvarjalci, ki so v tem času razumeli nujnost nadaljevanja kulturnih dogodkov, pa čeprav – ponovno! – na daljavo.

V času največje kulturne suše zadnjega stoletja, saj smo celo med drugo svetovno vojno imeli več kulturnega življenja, so se naši domovi spremenili tudi v kulturne dvorane. Tako je več slovenskih besednih ustvarjalcev neodvisno drug od drugega poskusilo z branjem svojih del na daljavo. Čeravno ta praksa ni novost, je v času popolnega zaprtja družbenih in družabnih danosti, učinkovala nekoliko drugače, saj se je prek socialnih omrežij širilo sporočilo, da umetnost ni zamrla, čeprav se je zaprla v domove.

Tako sem tedensko prek Facebooka bral svoje pesmi. Sprva je bil občutek dokaj nenačuden, saj sem v bistvu pred kamero bral na glas, kar je pri meni praksa (brez kamere, seveda), ko preizkušam naboj posamezne pesmi. Čudno je bilo to, da sem nekje v sebi vedel (in

na zaslonu tudi dejansko videl), da me nekdo poslušal, kar pa ni moglo ustvariti magičnega trenutka, ko se pesem pomensko ali po danosti trenutka razpre in zaobjame celoto tistih, ki poslušajo. Tega na daljavo ni mogoče ustvariti, na dan pa pridejo druge možnosti: od intonacije besed do moči podob, od pravilnosti in hitrosti ritma do višine glasu. Pesem se uteleša skozi svojo »glasbeno« podobo, ne skozi okolje, v katerega je postavljena, kajti to je virtualno.

Tako sem vztrajal nekaj tednov, med največjim *lock-downom*, kakor so v Italiji krstili obdobje striktne karantene. Če smo bili prisiljeni v zdenje med domačimi stenami, sem s svojim pristopom skušal razpirati virtualno »peto« steno, da bi se pokazala kot okno v svet umetnosti.

Glede na odzive menim, da je uspelo le delno, kajti ljudje (poslušalci) se določenih rutinskih praks navedijo in jim ne namenijo dovolj pozornosti. Po nekaj tedenskih srečanjih sem prakso opustil. Nenadoma je začetno navdušenje po spletu ugasnilo tako hitro, kakor se je pojavilo.

Isti občutek se je počasi ozaveščal v meni pri vseh treh načinih virtualnega srečevanja – z dijaki, pevci in poslušalci. Bolj sem vztrajal, manj smisla sem videl. Zato z velikim veseljem pozdravljam vsaj začasno pot k normalizaciji, kajti »način na daljavo« je prinesel veliko novosti, toda za ceno utripanja odnosov, ki je bila – kakor koli že gledamo nanjo – prevelika.

Ob celotni izkušnji se je torej pojavilo veliko vprašanj, malo odgovorov, nekaj gotovosti in več dvomov. Umetnost in pedagogika na daljavo nikakor ne moreta nadomeščati realnega stanja stvari, lahko kvečjemu ponudita določena orodja, ki so uporabna, ter omogočata dodatne (ne pa nadomestne) pristope, ne moreta pa zagotavljati bistvenega in temeljnega elementa, ki ju povezuje in karakterizira: medsebojnega srečevanja.

Kajti zaslon ni podoben oknu ali vratom, temveč bolj zidu.

Zato je plezanje čezenj naporno.